

Nr 312

Av herr **Hermansson m. fl.**, om kartläggning av problemen inom filmskapandets område, m.m.

I en kommunistisk gruppmotion till årets riksdag rörande vissa centrala kulturpolitiska frågor understrykes starkt den andliga kulturens organiska samband med samhällslivet i övrigt samt samhällets ansvar för kulturlivets inriktning och utveckling. Till de kulturella aktiviteter som enligt detta betraktelsesätt utgör samhälleliga angelägenheter får inte minst filmskapandet räknas.

Det är länge sedan filmen gavs möjligheter att omvandlas från ett banalt marknadsnöje till en avancerad konstform med stark suggestionsförmåga och med bred marginal för valet av konstnärliga uttrycksmedel. Utvecklingen inom filmbranschen ger oss emellertid beklagligtvis anledning till frågan, om inte tvärtom andra krafter än de samhälleliga och de konstnärligt skapande tillförsäkrat sig ett ökat inflytande i fråga om denna konstforms utveckling — med andra ord att de kommersiella lagarna tillåtits bli dominerande och för denna del av kulturlivet avgörande.

Bristande samhälleligt intresse för denna konstforms utveckling och för dess produkters distribution är visserligen ingen nyhet. Fram till år 1963 var intresset i huvudsak endast fiskaliskt, nämligen genom nöjesskatten på biografställningarna. Det kan sägas att intresset fick ett något mera positivt uttryck — eller ett minskat negativt — genom 1963 års riksdagsbeslut att låta de nämnda skattemedlen återföras till filmbranschen. Vid detta tillfälle upprättades svenska filminstitutet och godkändes ett mellan staten och filmbranschen upprättat avtal, enligt vilket institutets verksamhet skulle finansieras genom nyssnämnda skatteinkomster. Avtalet föreskrev att dessa medel, inlevererade av biografägarna, skulle användas för direkta bidrag till producenter av svensk film samt till särskilt stöd åt svensk kvalitetsfilm — detta senare i form av kvalitetsbidrag och förlustutjämnning.

Frågan är nu om detta avtal och dess tillämpning främjat ökad produktion av konstnärligt högtstående film och om samhällets inflytande beträffande filmkonstens utveckling och utnyttjande i kulturlivet har stegrats. Vi nödgas hävda att genom riksdagsbeslutet år 1963 avstod samhället från att bära något egentligt ansvar för utvecklingen på detta viktiga kulturområde. Det som inträffat efter 1963 års riksdagsbeslut har i allt väsentligt

bekräftat att denna nya ordning inte var ägnad att låta nya ambitioner inom filmindustrin komma till uttryck. Vidare har bolagsdominansen medfört att självständiga producenter tvingats kapitulera och låta sig engageras av monopol med stora biografkedjor till sitt förfogande.

Att en utveckling i denna riktning var att befara underströks i en kommunistisk motion i anslutning till 1963 års proposition i detta ämne (I: 684 och II: 839). Där framhölls att branschens struktur är sådan att främst de stora bolagen och de monopol som samtidigt kontrollerar produktion och distribution kommer att åtnjuta fördelarna av det i propositionen föreslagna filmstödet. Vidare påpekades att distributionssidan kommer att erhålla de största vinsterna genom avtalets bestämmelser och tillfogades:

Mindre producenter, och framför allt sådana som inte stöddes av egna eller närstående biografkedjor, får (emellertid) relativt sämre villkor. Därmed förstärkes monopoliseringstendenserna inom filmbranschen och kan fristående producenters och regissörers inspelningar komma att försvåras, vilket i samma mån går ut över självständig filmproduktion.

Riktigheten i denna analys har utvecklingen själv bekräftat genom att kommersialiseringens och monopoliseringens avigsidor starkt dominerat inom filmproduktion och -distribution framför de positiva dragen. Självklart kan man inte blunda för att även konstnärligt högtstående film frambragts under den tid som här berörts och förts ut till publiken. Men att en och annan kvalitetsprodukt tillåtes framträda bredvid dussinprodukterna ligger i linje med den kulturella kommersialiseringens verkningssätt — vilket bl.a. de kommersiellt arbetande privata bokförlagen bekräftar genom sin utgivningspolitik.

Det är de biografteaterindustriella bolagen som drar fördelarna av nuvarande former för filmstödet, och deras ambitioner inriktas framför allt på att fabricera film som anses icke »stöta publiken» och som inte stöter aktieägarnas ekonomiska och andra intressen. Man matar särskilt landsbygdspubliken med enkel filmunderhållning och tar publikens gouterande av detta tillgängliga nöje till intäkt för påståendet att det är just sådan i bästa fall menlös underhållningsfilm som publiken vill ha. Ett samhällsligt strävande på detta område borde utgå ifrån att kommersiellt branschintresse och försök till uppodlande av en enkel och billig »smak» måste vika för konstnärliga ambitioner att skapa god film och att göra konstnärligt kvalificerad film bättre ekonomiskt lönsam.

Tillgång på konstnärliga krafter för dessa uppgifter finns. Dessa presumtiva självständiga filmskapare skulle — särskilt som också många nya tekniska hjälpmedel tillkommit — kunna förnya filmkonsten, ge det seriösa större utrymme inom den samlade produktionen, frambringa konstnärligt högtstående samt kulturellt och socialt engagerad film. Men inom

nu rådande system för statsstödet åt filmskapandet kommer de ohjälpligt till korta.

Svenska filminstitutets och dess styrelses tolkningar av 1963 års avtal uttrycker en stark bundenhet till den biografteaterindustriella filmproduktionen och en föga positiv inställning till den högaktuella frågan om samverkan mellan TV- och biofilm. Beträffande filminstitutets verksamhet heter det i uttalanden sommaren 1966 att institutet »i framtiden strikt kommer att slå vakt om den svenska biografspelfilmen med normal biografpremiär och normal biografexploatering». Och apropå frågan om ekonomiskt kvalitetsstöd till producenten av den bekanta filmen »Myglaren» hette det i styrelsens uttalande, att institutet i framtiden kommer att »diskvalificera varje mygelpremiär, oavsett om den arrangeras av professionella eller icke professionella, fria eller ofria producenter».

Vi kan inte annat än finna sådana avtalstolkningar och uttalanden oroande. De bekräftar en tilltänkt fortsättning på den för filmkonstens fria växt hämmande utveckling som vi uttryckte farhågor för i motionen av år 1963. Uttalandena verifierar uppkomsten av ett slags kartell, som med utgångspunkt från kortsiktiga kommersiella intressen sätts i tillfälle att ta i anspråk statliga filmstödspengar. Därmed har också samhället ställt sig utanför ansvaret för filmproduktionens omfång, tekniska standard, konstnärliga kvalitet och sociala ambitioner.

Vi anser att kvalitetsbedömningar uteslutande bör ligga till grund för tilldelningarna av statligt ekonomiskt stöd åt producerad film, innebärande att kriteriet »biografspelfilm med normal biografpremiär och normal biografexploatering» icke tillåtes utöva inflytande på stödfrågans handläggning. Beträffande de fria producenterna (således de icke bolagsbundna) av konstnärligt värdefull långfilm, barnfilm, kortfilm, undervisningsfilm och experimenterande film vore det vidare av särskild vikt att ekonomiskt förhandsstöd kunde ges under filmarbetets gång eller redan under dess förberedelse i de fall då en bedömning redan då kan anses möjlig.

Det mellan staten och svenska filminstitutet träffade avtalet kan omprövas tidigast tio år efter dess tillkomst. Man har således under alla förhållanden att räkna med dess existens ännu många år, men möjligheter torde föreligga att inom ramen för detsamma driva en stödpolitik med i viss mån annan inriktning än f.n. Även om samhällseliga initiativ härtill tas och medför avsett resultat, återstår likväl att ramen för denna form av stödpolitik är alltför snäv i sin kommersiella bundenhet. Behov av direkta samhällseliga åtgärder för främjandet av filmkonsten föreligger därför, varvid även startandet av ett samhällseligt filmproduktionsbolag visserligen kan tänkas men svårigen funktionera på avsett sätt utan att samtidigt en samhällsagd biografkedja bygges upp.

Vi anser att problemen är så stora och mångskiftande inom detta kulturområde att en kartläggning snarast möjligt bör utföras och därpå förslag framläggas för riksdagen om nya och kulturpolitiskt avancerade former för samhälleligt främjande av den svenska filmkonstens utveckling och för distributionen av filmalstren.

Med stöd av det anförda föreslås riksdagen besluta

att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en kartläggning av problemen inom filmskapandets område och om förslag till riksdagen rörande nya former för främjande av filmkonsten och filmdistributionen.

Stockholm i januari 1967

C.-H. Hermansson (k)

Gunvor Ryding (k)

Sven Hector (k)
